

Бахши VIII

ТАШАККУЛИ САВОДНОКИИ
ИТТИЛООТИИ ОМУЗГОРОН ДАР
НИЗОМИ ТАКМИЛИ ИХТИСОС

БАХШИ 8. ТАШАККУЛИ САВОДНОКИИ ИТТИЛООТИИ ОМЎЗГОРОН ДАР НИЗОМИ ТАКМИЛИ ИХТИСОС

Сатҳи иттилоотонии ҷомеа яке аз меъёрҳои асосии баҳодихии дараҷаи рушди давлат ва омили муҳимтарини иқтисодӣ ва сиёсии он мебошад. Яке аз самтҳои афзалиятноки иттилоотонии ҷомеа ташаккули саводнокии иттилоотии шахс мебошад.

Ибтидои асри XXI як марҳилаи гузариш ба ҷомеаи иттилоотӣ мебошад, ки дар он ҷараёни гардиши иттилоот бо суръати шадиди технологияҳои иттилоотӣ ва таҷҳизоти компютери такмилёбанда меафзояд. Дар чунин шароит, таълим на танҳо бояд ба пуррагии маълумоти пешниҳодшаванда, балки бештар ба қобилияти ба даст овардани маълумот ва аз он кашида гирифтани донишҳои зарурӣ равона гардад.

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар паёми худ ба вакилони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон рӯзи 26 декабри соли 2018 нақши калидии омӯзгорро дар раванди таълим қайд намуда, гуфт: «Мо ба кори омӯзгорон ва мураббӣён баҳои баланд медиҳем ва дар оянда касонеро, ки дар ин соҳаи пуршараф бо шаъну шараф кор мекунанд, бо ғамхорӣ фаро хоҳем гирифт. Аммо пешрафти босуръати ҷомеа, рушди илм, техника ва технология талаб мекунад, ки онҳо барои баланд бардоштани сатҳи касбии худ пайваста кӯшиш кунанд. Агар муаллим сатҳи касбияти баланд надошта бошад, мо ҳеч гоҳ сифати таълим ва тарбияро бештар карда наметавонем. Аз ин рӯ, Вазорати маориф ва илмро зарур аст, ки фаъолияти курсҳои такмили ихтисоси муаллимонро боз ҳам тақвият бахшад».

Ин суҳанҳо имрӯз аз ҳарвақта дида бештар актуалӣ мебошанд. Муаллим бояд барои тағйирот кӯшиш кунад, онҳоро ворид кунад, қарорҳои мустақил қабул намояд ва барои онҳо масъул бошад, то дар баробари баланд бардоштани сатҳи касбии худ, дар хотир дошта бошанд; омӯзиш - равандест, ки дар тӯли ҳаёт идома меёбад.

Баланд бардоштани сифати таълим ва тарбия дар мактаб бевосита аз сатҳи тайёрии муаллим вобаста аст. Шубҳае нест, ки ин сатҳ бояд доимо баланд бардошта шавад. Аз муаллимон талаб карда мешавад, ки ба таври мунтазам ба фаъолияти лоиҳавӣ, қобилияти ташаккули равишҳои нав ба мундариҷаи таълим бо истифода аз технологияҳои муосири педагогӣ машғул шаванд.

Низомии такмили ихтисоси кормандони маориф нақши муҳими мутобиқгардонии муаллимонро ба шароити доимо тағйирёбандаи иҷтимоӣ ва касбии фаъолияти педагогӣ иҷро мекунад. Аз ин рӯ, дар ҳар як омӯзгор ташаккул додани ниёз ва омодагӣ ба таҳсилоти доимӣ ва худомӯзӣ дар тӯли тамоми ҳаёташ муҳим аст. Муаллим бояд хусусиятҳои ҷараёнҳои иттилоотиро дар соҳаи таълимии худ донанд, мустақилона ҷустуҷӯҳои иттилоотӣ анҷом диҳад, маълумотро аз манбаъҳои гуногун гирад, дар шакли дастрас ба донишҷӯён пешниҳод намояд ва дар раванди таълим самаранок истифода барад. Барои ин, омӯзгор бояд на танҳо дониш ва малакаи махсуси иттилоотӣ дошта

бошад, балки қобилияти ба роҳ мондани омӯзишро бо ташаккул додани саводнокии **иттилоотии шахс** низ дошта бошад.

Курсҳои такмили ихтисоси муаллимон қисми таркибӣ ва муҳими тамоми раванди таълим мебошанд. Курсҳои такмили ихтисос ба баланд бардоштани маҳорати касбии ҳам худи муаллим ва ҳам тамоми коллективи мактаб равона карда шудааст. Номунтазам гузаштан аз курсҳо барои ба таври босамар пур кардани кӯлвори дониш дар такмили фаъолияти омӯзгорӣ имкон намедихад.

Низоми такмили ихтисос барои худифодакунии муаллим, рушди салоҳиятҳои асосии ӯ ва афзоиши талабот ба таълими босифат шароит фароҳам меорад.

Чамғият ҳамеша дар назди муаллим талаботҳои баланд гузоштааст ва хоҳад гузошт. Маълум аст, ки барои касеро таълим додан бояд аз ӯ дида бештар чизҳоро донист. Ба омӯзгори муосир лозим аст, ки на танҳо фанни худ ва методикаи таълим додани онро хуб донанд, балки дар соҳаҳои наздиктарини илмӣ, соҳаҳои гуногуни ҳаёти чамғиятӣ, дар сиёсат ва иқтисодиёти муосир дониш ва фаҳмиши хуб дошта бошад. Муаллим бояд доимо омӯзад, зеро дар чехраи шогирдони худ марҳилаҳои вақт тағйир меёбад, тасаввурот дар бораи ҷаҳони атроф амиқтар мешавад. Қобилияти худомӯзӣ дар муаллим якҷоя бо гирифтани дипломи донишгоҳи омӯзгорӣ ташаккул намеёбад. Ин қобилият бо нишондиҳандаҳои психологӣ ва зеҳнии ҳар як омӯзгор, инфиродӣ муайян мешавад. Ин қобилият инчунин дар ҷараёни кор бо захираҳои иттилоотӣ, таҳлил ва худтаҳлил, мониторинги фаъолияти инфиродӣ ва фаъолияти ҳамкорони худ ташаккул меёбад.

Курсҳои такмили ихтисос имконият медиҳанд, ки дар бораи фанновариҳои нав ва талаботҳои таҳсилоти муосир маълумот пайдо кунанд, инчунин бо ҳамфикрон, бо одамоне мулоқот намоянд, ки ба кори худ самимона содиқанд, муҳаббати беандоза ба дарси мегуфташон ва ба кӯдакон доранд, аз навгониву навовариҳо бо ҳамтояшон табодули назар намоянд. Барои мубодилаи донишҳо барои омӯзгор доштани таҷрибаи шахсӣ ва малакаҳои ташаккулёфтаи омӯзгорӣ муҳим аст. Ҳар як муаллим усул ва равиши хоси ҷалб кардани диққати синф ва ҷӣ гуна пешниҳод кардани мавзӯро дорад, то ки шавқу рағбати хонандаро бедор кунад. Аммо ба мактаббачагон додани дониш як чиз аст - ба ҳамкасбони худ бошад, чизи дигар. Равишҳо барои интиқоли таҷриба ва маҳоратҳо мухталифанд. Дар чунин ҳолат, **андрагогика** - усулҳои таълими калонсолон-кумак мекунад¹⁴.

8.1. Такмили тахассуси омӯзгорон

Такмили ихтисоси муаллимон раванди бепоёни таҷдиди донишҳои касбӣ, қобилият ва малакаи касбӣ мебошад ва он бояд қисми ҷудонашавандаю дарозмуддати рушди низоми маорифи ҷумҳурӣ гардад.

Дар айни замон, масъалаҳои такмили донишҳои мутахассис дар соҳаи маориф аз муҳимтаринҳо мебошанд.

Бояд қайд кард, ки барои ҳалли мушкилоти омӯзиши доимии омӯзгорон, фароҳам овардани шароит барои кори мустақилонаи онҳо ва гирифтани кӯмаки машваратии

курсӣ оид ба масъалаҳои такмили фанҳо, гирифтани донишҳои муосир дар соҳаи педагогика, психология, технологияҳои иттилоотӣ, масъалаҳои омодагии умумии фарҳангӣ равишҳои гуногун таҳия карда мешаванд.

Аз ин рӯ, истифодаи чунин як шакли ташкили бозомӯзии касбии омӯзгорон дар мактаб зарур аст, ки аз як тараф онҳоро барои рушд ҳавасманд кунад ва аз тарафи дигар манфиатҳои омӯзгоронро дар масъалаҳои омӯзиш ва баланд бардоштани сатҳи саводнокии иттилоотӣ қонеъ гардонад.

Сатҳи саводнокии иттилоотии муаллим ҷаҳонбинии иттилоотӣ, низоми донишу малакаҳои ӯро тавсиф мекунад, ки фаъолияти мустақилро барои қонеъгардонии ниёзҳои касбии иттилоотӣ бо истифодаи технологияҳои анъанавӣ ва нави иттилоотӣ таъмин менамояд. Ин нишондиҳанда хусусиятҳои хоси фаъолияти касбии омӯзгорро инъикос мекунад: ташаккули саводнокии иттилоотии хонанда, дар ӯ бедор кардани ниёзи доимӣ ба иттилоот ва дониш, рушди маҳорату малакаҳо барои ташаккули дурусти дархости иттилоотӣ, ҷустуҷӯ, сабту қайд ва истифодаи маълумоти бадастомада, баҳогузори интиқодӣ ва интиқоби онҳо.

Ташхиси муваффақият ва мушкилоти омӯзгорон оид ба масъалаҳои ташаккули саводнокии иттилоотӣ нишон дод, ки аксарияти омӯзгорон қобилият ва малакаи зарурии кор бо иттилоотро надоранд, дархостҳои худро ба таври возеҳ таҳия намекунанд, дар таҳия ва баёни тезисҳо, тақризҳо, мақолаҳои илмӣ, баррасиҳо, барномаҳои таълимӣ ва презентатсияҳо мушкилӣ мекашанд. Бисёре аз омӯзгорон гумон мекунанд, ки онҳо асосҳои саводнокии иттилоотиро медонанд, аммо амалия акси инро нишон медиҳад.

Афзоиши якбораи ҷараёни маълумоти илмӣ ва таълимӣ маҷбур мекунад, ки аз модели ҷамъоварии донишҳои муфид дар соҳаи педагогика, психология ва усулҳои хусусӣ ба варианти азхудкунии малакаҳои худомӯзӣ гузарем, ки барои идомаи дарсдиҳии самараноки муаллимон ва роҳбарони муассисаҳои таълимӣ дар тӯли ҳаётшон заруранд. Дар ин ҳолат мо малакаҳоеро дар назар дорем, ки ба фанни мушахас ва мундариҷаи фаннии мушахас тааллуқ надоранд, балки ба азхудкунии мустақилонаи иттилооти гуногуни илмӣ ва таълимӣ хидмат мекунанд. Ин малакаҳо ба *мундариҷаи саводнокии иттилоотӣ марбутанд*, ки ба он коркард, эҷод, интиқол ва дигаргунсозии иттилоот дохил мешаванд, ки дар навбати худ пояи баланд бардоштани саводи компютери омӯзгорони курсҳои такмили ихтисос мебошад.

Ба тартиб даровардани донишҳои пароканда ва ғайримуназзми педагог, ки бо ташаккули дидгоҳи мукаммали тасаввури манзараи иттилоотии олам алоқаманд аст, **ҳадафи** ташкил ва гузаронидани курсҳои такмили ихтисос мебошад.

Ноил шудан ба ин ҳадаф ба сохтори ин курсҳо, ки таркиби он шомили панҷ модули асосӣ аст, вобастагӣ дорад.

Чаро? Чӣ? Модули 1. Манбаъҳои иттилоотӣ ва саводнокии иттилоотии ҷомеа

Чи тавр? Модули 2. Навъҳои асосии масъалаҳои иттилоотӣ- ҷусторӣ ва алгоритмҳои ҳалли онҳо.

Мантиқӣ аст? Модули 3. Равишҳои коркарди таҳлилӣ-синтетикӣ иттилоот

Модули 4. Фановариҳои нави иттилоотӣ дар таҳсилот

Натиҷа чӣ аст? Модули 5. Технологияи таҳия ва сабти натиҷаи фаъолияти таълимӣ-методӣ ва илмӣ-тадқиқотӣ омузгор

Курсҳои такмили ихтисоси омузгорон аз ҷониби Институти такмили ихтисос ва бозомӯзии кормандони соҳаи маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ карда мешаванд ва дар асоси принципи модули сохта мешаванд. Онҳо бутунӣ ва мукамалӣ, пуррагӣ ва мантиқӣ будани сохтори воҳидҳои маводи таълимиро дар назар доранд.

Вазифаҳои асосие, ки дар курсҳои такмили ихтисос ҳал мешаванд:

- тавҷеҳ (самтёбӣ) дар захираҳои иттилоотӣ дар соҳаи маориф ва илмҳои педагогӣ, азхуд кардани алгоритмҳои ҷустуҷӯи иттилоот мувофиқи талаботҳои касбии иттилоотӣ;
- азхудкунии усулҳои ба расмият даровардашудаи коркарди таҳлилӣ-синтетикӣ ва иттилоотӣ;
- омӯختан ва истифодаи амалии технологияҳои оmodасозӣ ва бақайдгирии натиҷаҳои корҳои таълимӣ-методӣ, таҷрибавӣ-эксперименталӣ, илмӣ-тадқиқотӣ;
- огоҳӣ аз имкониятҳои технологияҳои нави иттилоотӣ дар фаъолияти таълимӣ, ташаккул додани қобилият ва малакаҳои кор бо компютер барои ҷамъоварӣ, коркард ва нигоҳдории иттилоот.

Сохтори курс ба ҳалли вазифаҳои тобеъ карда шудааст, ки ба рушди дониш, қобилият, малака дар худтаъминкунии иттилоотӣ фаъолияти гуногунҷабҳаи касбии омузгорон (таълимӣ, таҷрибавӣ, тарбиявӣ, ташкилӣ ва маъмурӣ) мусоидат мекунад; бояд ба афзоиши таҳассуси касбӣ, баланд бардоштани сифати таълими донишҷӯён, тақвияти нақши муаллимон дар баланд бардоштани саводи иттилоотӣ мактаббачагон мусоидат намояд. Кафолати самарабахшӣ ва муваффақиятнокии омӯзиши курс тобеияти он ба вазифаҳои фаъолияти амалии касбии омузгор мебошад. Ҷамзамон, шартӣ зарурӣ ин кори назарраси мустақилонаи иштирокчиёни курс, иҷрои тамоми маҷмӯи вазифаҳои амалӣ ва машқҳои амалӣ мебошад.

Курсҳои такмили ихтисоси муаллимон самти касбӣ-интизомӣ ва ҳадафмандии амалӣ; хусусиятҳои байнифанӣ ва муттаҳидсозанда доранд; бо истифодаи усулҳои ташаккулёфтаи коркарди таҳлилӣ ва синтетикӣ иттилоот, азхудкунии технологияҳои нави иттилоотӣ равона карда шудаанд¹⁵.

8.2. Сохтори тематикии модулҳо барои давраҳои омӯзишии тақомули таҳассусии курсҳои тақмили ихтисоси муаллимон оид ба ташаккули саводнокии иттилоотӣ

Дар ин бахш модулҳо ва сохторҳои онҳо оварда мешаванд, ки аз сомонаи пажӯишгоҳи илмӣ-тадқиқотии технологияҳои иттилоотӣ дар соҳаи иҷтимоӣ [67] гирифта шудаанд.

Пас аз хондани он, Шумо метавонед модулҳои худро бо назардошти он мавзӯҳои фанне тартиб диҳед, ки омӯхтан меҳосед.

№	Номҳои бахшҳо ва мавзӯҳои курс	Соат	Аз ҷумла		
			лексия	амалӣ	сем.
Модули 1. Захираҳои иттилоотии ҷомеа ва саводи иттилоотӣ					
1.1	Муқаддима. Иттилоотии ҷомеа ва саводнокии иттилоотӣ	2	2	-	-
1.2	Захираҳои иттилоотӣ дар соҳаи маориф ва педагогика	6	2	4	-
1.3	Низомии иттилооти илмӣ ва педагогӣ: марказҳо ва шабакаҳо, ташкили хизматрасонии иттилоотӣ барои муаллимон	6	2	4	-
Ҳулосаи ин бахш		14	6	8	-
Модули 2. Намудҳои асосии вазифаҳои иттилоотӣ-ҷустуҷӯӣ ва алгоритмҳои ҳалли онҳо					
2.1	Намудҳои дархостҳои иттилоотӣ ва алгоритмҳои иҷрои онҳо	8	2	6	-
2.2	Китобхона ҳамчун низомии ҷустуҷӯи иттилоот	4	2	2	-
2.3	Технологияҳои иттилоотии худхизматрасонӣ дар китобхона	4	2	2	-
Ҳулосаи ин бахш		16	6	10	-
Модули 3. Усулҳои коркарди иттилооти таҳлилий ва синтетикӣ дар фаъолияти омӯзгор					
3.1	Коркарди таҳлилий-синтетикӣ иттилоот: моҳият, ҳадаф, намудҳо	4	2	2	-
3.2	Адабиёти таълимӣ ҳамчун объекти коркарди таҳлилий ва синтетикӣ	4	2	2	-
3.3	Адабиёти илмӣ ҳамчун объекти коркарди таҳлилий ва синтетикӣ	4	2	2	-
3.4	Усулҳои оқилонаи кори зеҳнӣ бо матнҳои ҳуҷҷатҳо	4	2	2	-
3.5	Усули ташаккулфтои (расмишуда) коркарди иттилоотӣ-синтетикӣ	4	2	2	-
Ҳулосаи ин бахш		16	6	10	-

Модули 4. Технологияҳои (фановариҳои) нави иттилоотӣ дар соҳаи маориф					
4.1	Технологияҳои нави иттилоотӣ ҳамчун омили рушди иҷтимоӣ	4	2	-	2
4.2	Захираҳои иттилоотии автоматикунонидашуда	4	2	2	-
4.3	Маҳзани маълумотҳо ҳамчун асоси хидматрасониҳои иттилоотии муосир	4	2	2	-
4.4	Шабакҳои компютери ҳамчун воситаи интиқоли иттилоот ва таъмини дастрасӣ ба захираҳои иттилоотии миллии ҷаҳонӣ	4	2	-	2
4.5	Маълумот дар бораи таҳсилоти фосилавӣ	4	2	-	2
	Хулосаи ин бахш	16	6	10	6
Модули 5. Технологияи омодаسازی ва бақайдгирии натиҷаҳои фаъолияти таълимӣ-методӣ ва илмӣ-тадқиқотии муаллим					
5.1	Принсипҳо ва усулҳои сохтани матнҳои таълимӣ	4	2	2	-
5.2	Технологияи омодаسازی барномаи таълимӣ	4	2	2	-
5.3	Технологияи тайёр кардани дастурҳои методӣ барои омӯзиши фанни дарсӣ	4	2	2	-
5.4	Принсипҳо ва усулҳои сохтани матнҳои илмӣ	4	2	2	-
5.5	Технологияи таҳияи мақолаҳои илмӣ, баррасиҳо, тақризҳо	4	2	2	-
5.6	Технологияи тайёр кардани тезисҳои маъруза, баромад	4	2	2	-
	Хулосаи ин бахш	24	12	12	-
	Ҷамағӣ	94	44	44	6